

Massenpolitik. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2005. P. 96–97. 17. Pierwsze występy pol. centum ludowego. Gazeta Narodowa. Nr 74. 6 kwietnia 1906. S. 1. 18. Przegląd Powszechny. 1906. T. XCII. S. 310–337. 19. Moszyński J. Chrześcijańskie odrodzenie a program Polskiego Centrum Ludowego założonego w Krakowie. Warszawa, 1907. S. 4, 10, 15. 20. Zebranie poufne Polskiego Centrum ludowego. Głos narodu. Nr 496. 22 listopada 1906. S. 1–2. 21. Zebranie poufne Polskiego Centrum ludowego. Głos narodu. Nr 497. 23 listopada 1906. S. 3. 22. O stronnictwach. Przyjaciel Ludu: organ Polskiego Stronnictwa Ludowego. Nr 29. 22 lipca 1906. S. 1. 23. Ruch przedwyborczy. Głos narodu. Nr 114. 12 marca 1907. S. 5. 24. Centrum a reforma wyborcza. Głos narodu. Nr 130. 19 marca 1907. S. 1–2. 25. Odezwa do wyborców. Głos narodu. Nr 207. 11 kwietnia 1907. S. 11–12. 26. Zjazd delegatów Polskiego Centrum ludowego. Głos narodu. Nr 154. 6 kwietnia 1907. S. 1–2. 27. Dawne i nowe kolo polskie. Głos narodu. Nr 246. 4 czerwca 1907. S. 1. 28. Wybór p. Daszyńskiego. Głos narodu. Nr 579. 19 grudnia 1907. S. 1. 29. Wybór Daszyńskiego na Śląsku w oświetleniu socjalistycznym. Postęp. 1908. R. 4. Nr 3. S. 1–2. 30. Na przelomie 1907/8. Postęp. 1908. R. 4. Nr 1. S. 1. 31. Z Rady państwa. Głos narodu. Nr 286. 28 czerwca 1907. S. 5–6. 32. Oświadczenie. Głos narodu. Nr 497. 1 listopada 1907. S. 1. 33. Przed Sejmem. Głos narodu. Nr 5. 3 stycznia 1908. S. 1. 34. Zebranie centrum. Głos narodu. Nr 30. 19 stycznia 1908. S. 1. 35. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДІАЛ України). Ф. 524. Оп. 1. Стр. 2. Арк. 1. 36. Zhernokleiev O.S. Natsionalni sektsii avstriiskoi sotsial-demokratii v Halychyni y na Bukovyni (1890–1918 rr.) [National Sections of the Austrian Social Democracy in Galicia and in Bukovina (1890–1918)]: Dys... d-ra nauk: 07.00.02 vsesvitnia istoriia. Chernivtsi, 2007. S. 228–229. 37. Ruch wyborczy. Głos narodu. Nr 77. 15 lutego 1908. S. 1. 38. TsDIAL Ukrainy. F. 146. Op. 107. Spr. 5. Ark. 21–22. 39. Biblioteka Jagiellońska. Oddz. rękopisów. Teki M. Bobrzyńskiego. Sygn. 8090 / III. List Leona Wałęgi do Michała Bobrzyńskiego. K. 38.

Andriy Klish

ACTIVITY OF THE CLERICAL FORCES AND ESTABLISHMENT OF THE POLISH NATIONAL CENTER IN GALYCHYNA IN THE EARLY 20TH CENTURY

The article examines the background and circumstances of foundation, ideology and political activity of the Polish national center, functioning in Galychyna in the early 20th century. The policy documents, the role of certain leaders, organization of the election campaigns, position among other political forces and causes of the decline have been analyzed in the article.

Key words: Polish National Centre, socio-christian movement, Galychyna, political parties, clericalism.

УДК 94 327.323.3 «1920/25»

Олександр Малець

ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА КОМІНТЕРНУ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1920-Х РР.

У статті розглянуто формування та становлення організаційної структури Комуністичного інтернаціоналу у першій половині 20-х рр. ХХ ст. Особливу увагу приділено організаційній структурі Комінтерну, особливостям функціонування його виконавчих органів та вплив на них російських більшовиків. Доведено, що попри відсутність видимого втручання чи репресій з боку влади СРСР до членів Комінтерну, він залишався вкрай централізованою організацією, що була дієвим та зручним інструментом радянської пропаганди поза межами Росії.

Ключові слова: Росія, більшовизм, соціал-демократія, ВККІ.

В історичній науці станом на сьогоднішній день існує величезний масив досліджень, які присвячені суспільно-політичним процесам у радянській Росії у першій половині ХХ ст. Серед досить широкого кола порушених дослідниками історичних проблем окреме місце посідає діяльність Комуністичного інтернаціоналу – міжнародної організації, яка об'єднувала комуністичні партії різних країн у першій половині ХХ ст.. За досить довгий період часу представниками різних історіографічних шкіл сформовано і водночас зруйновано низку стереотипних суджень щодо ролі та місця Комінтерну у діяльності СРСР. На сучасному етапі розвитку історичної науки, на наш погляд, назріла необхідність неупередженого, позбавленого ідеологічної ангажованості вивчення діяльності міжнародних лівих об'єднань та рухів, які формували політичну історію ХХ ст.

Діяльності Комуністичного інтернаціоналу присвячено чимало наукових досліджень. Більшість з них побачили світ у радянський період. Здебільшого ці праці написані у ключі офіційної пропаганди та мають значне ідеологічне нашарування. Слід віддати належне, що чимало з них попри це несуть у собі значний джерельний архівний матеріал. Серед таких праць варто виокремити роботи В. Фостера [17], Б. Лейбноза [8], Б. Пономарьова [11], К. Маккензі [9] та ін. Чимало дослідників історії Комінтерну, зокрема А. Ватлін [3–4], Г. Адібєков [1], М. Пантелєєв [10], у своїх працях звертали увагу на фактично авторитарні методи, які використовувалися щодо членів

організації з метою узгодження окремих питань, чи придушення опозиції. Для того, щоб зрозуміти суть авторитарного контролю, який здійснювався всередині цієї організації, варто детальніше дослідити організаційну структуру Комінтерну, що і є метою цієї статті.

Організаційна структура III інтернаціоналу, або як його прийнято називати – Комуністичного інтернаціоналу (далі – Комінтерн, КІ), сформувалася не одразу. На першому конгресі Комінтерну не зроблено жодних дій, які б були націлені на формування правил керівництва новою організацією. Їх ухвалено на наступному конгресі, що відбувся у 1920 р. Зауважимо, що діяльність Комінтерну перебувала під особливим контролем Всесоюдної комуністичної партії більшовиків (ВКП (б)), яка була на той час єдиною масовою партією в межах організації. У самій партії таку «увагу» пояснювали тим, що саме Комінтерн є «організатором і керівником міжнародного пролетаріату в його революційній боротьбі» [7, с. 4–5].

Від початку свого створення Комінтерн розглядав себе не як федерація національних партій, а як єдина комуністична організація, своєрідний «генеральний штаб» світової революції [5]. Керівну функцію в організації, згідно із конституцією, мав Виконавчий Комітет Комінтерну (далі – ВККІ). Він складався із представників, яких надсилали комуністичні партії з різних держав. У початковий період, коли Комінтерн лише починав свою діяльність, до ВККІ організації у терміновому порядку мали надіслати своїх представників партії Росії, Німеччини, Німецької Австрії, Угорщини, Скандинавії, Швейцарії, Балканської комуністичної федерації. Однак, на практиці частину таких «представників» набрано із числа російських більшовиків, які начебто представляли комуністичні рухи у вказаних державах. За задумом ідеологів Комінтерну, це мало свідчити про масштабність та всезагальну підтримку цієї організації учасниками міжнародного соціалістичного руху. ВККІ та його керівні органи координували свою роботу з радянським урядом.

До основних завдань управління справами ВККІ, поряд із наданням політичної допомоги в створенні компартій, входило надання матеріальної допомоги комуністичним рухам в інших державах, які, за задумом більшовицьких теоретиків, мали реалізовувати «світову революцію» у своїх країнах. Крім цього вказане відомство займалося матеріальним забезпеченням діяльності ВККІ.

Одним з перших відділів ВККІ став відділ міжнародної пропаганди (на основі діючого до цього часу відділу радянської пропаганди). Відділ мав організувати комуністичну пропаганду та видання різними мовами головних документів Комінтерну. У травні 1919 р. зроблено спробу реорганізувати відділ і утворити відділ преси (та інформації) ВККІ. Однак, практично це рішення в період до II конгресу Комінтерну не реалізовано.

Для надання допомоги соратникам, які займалися формуванням комуністичних партій, налагодженням їх регулярних зв'язків в інших країнах, створено низку регіональних бюро і відділень. Вони функціонували головним чином як допоміжні структури, які встановлювали зв'язок між ВККІ та окремими партіями. Водночас допоміжні бюро мали збирати та аналізувати матеріали про робітничий рух, політичну та економічну ситуацію в країнах, здійснювали посередництво між ВККІ і компартіями в передачі оперативної поточної інформації.

Після проголошення Угорщини у березні 1919 р. радянською республікою, вже у квітні того ж року бюро ВККІ вирішило утворити в Угорщині бюро III Інтернаціоналу [15, арк. 14]. Того ж дня ухвалено організувати бюро III Інтернаціоналу в Баварії, яка 13 квітня проголошена радянською республікою. Створення угорського бюро ВККІ і рішення про організацію такого бюро в Баварії свідчили про бажання ВККІ мати свої організаційні пункти в основних осередках революційних виступів. Загалом, фактично одразу після Установчого конгресу Комінтерну, ВККІ утворив віденське бюро, яке формувало зв'язки між компартіями Чехословаччини, Австрії, Угорщини, Румунії, Югославії, Албанії, Греції, Болгарії та європейської частини Туреччини. Також бюро займалося організацією допомоги компартіям в пропагандистській діяльності; через бюро здійснювати видачу грошей компартіям від ВККІ. Названі закордонні бюро ВККІ, не ставши активними органами, проіснували до Другого конгресу Комінтерну, а потім були ліквідовані.

На Другому конгресі Комінтерну, який відбувся 19 липня – 7 серпня 1920 р. в Москві, обговорено і прийнято статут КІ. Єдиним засобом «визволення людства від капіталізму», проголошено «диктатуру пролетаріату», а радянську владу – «історично даною формою цієї диктатури» [6, с. 535].

Верховним органом КІ був Всесвітній конгрес всіх партій і організацій, що входили до його складу. Принцип його формування був складним і виглядав наступним чином: партія країни, де знаходився ВККІ, здійснююча частину роботи в ньому, вводила в ВККІ п'ять своїх представників з вирішальним голосом, а 10–13 найвпливовіших комуністичних партій, список яких затверджувався конгресом, – по одному представнику з вирішальним голосом, інші – по одному представнику – з дорадчим голосом. ВККІ, таким чином, створювався шляхом делегування представників від самих партій. Статут закріплював за ВККІ право і обов'язок видавати, не менше чотирма мовами журнал

«Комуністичний Інтернаціонал», слідкувати за створенням нелегальних комуністичних організацій, а також право створювати в різних країнах цілком підпорядковані йому технічні та інші допоміжні бюро» [6, с. 537, 538].

Другий конгрес Комінтерну сформував в основних рисах ту централізовану організаційну структуру, яка, за словами її ініціаторів, «була розрахована на умови революційної боротьби в світі, на підготовку і здійснення пролетарських революцій і перемогу світової революції».

Головою ВККІ обрано Г. Зінов'єва. ВККІ працював регулярно і в період до III Конгресу провів 31 засідання, обговоривши 196 питань [16, с. 73]. При голові ВККІ в Петрограді продовжував діяти значний апарат в статусі петроградського бюро Комінтерну, більшої частини інформаційного відділу ВККІ та видавництва КІ. Петроградське бюро поступово реорганізували в петроградське відділення ВККІ.

Мале бюро ВККІ підпорядковувалося виконкому і займалося в основному організаційними питаннями. До його функцій входило також забезпечення постійних контактів із компартіями, зокрема листування з центральними комітетами цих партій. Мале бюро працювало регулярно: з 8 серпня 1920 р. – по 20 травня 1921 р. воно провело 33 засідання, розглянувши на них 353 питання.

Як уже зазначалося, значна частина відділу інформації знаходилася у Петрограді. Він був організований в січні 1920 р., але його завдання і функції були визначені після II конгресу КІ. Це, зокрема, «детальний збір і систематична розробка матеріалів, які характеризували діяльність іноземних соціалістичних (і комуністичних) партій, а також професійних організацій, зокрема їх ставлення до Комінтерну», «виконання спеціальних завдань ВККІ», «обслуговування редакції журналу «КІ» і постачання його інформаційним матеріалом». Поступово до відділу інформації став приєднуватися організаційно-інформаційний відділ, який забезпечував делегатів конгресів Комінтерну і пленумів ВККІ довідково-інформаційними матеріалами, організовував для делегатів екскурсії по містах радянської Росії, виставки, зустрічі з робітниками, селянами, інтелігентами [13, арк. 3–5].

У серпні 1920 р. прийнято рішення про створення секретного відділу, який замінив особливу комісію у зв'язках ВККІ. Згодом він оформився як конспіративний відділ, а з червня 1921 р. він став називатися відділом міжнародного зв'язку (далі – ВМЗ) з підвідділами зв'язку, фінансування літератури та шифрування. Він займався встановленням конспіративних зв'язків між ВККІ і комуністичними партіями. Зокрема, завданням відділу було забезпечення надсилання інформації, документів, директив і грошей, переведення функціонерів з країни в країну. Зокрема, саме цей відділ займався перевезенням до Москви і назад делегатів конгресів Комінтерну, різних вантажів, зокрема пропагандистської літератури чи навіть зброї. Після III конгресу утворено літературний підвідділ ВМЗ, після чого частково став ліквідуватися видавничий відділ ВККІ.

У липні 1920 р. при сибірському бюро ЦК РКП(б) в Іркутську створено секцію східних народів. 15 січня 1921 р. вона перейшла у підпорядкування ВККІ. Водночас існувало створене рішенням Малого бюро ВККІ від 5 червня 1920 р. ташкентське або близькосхідне бюро ВККІ. Роботу, аналогічну комінтернівській, проводила і Рада пропаганди та дії, створена на конгресі народів Сходу в Баку у вересні 1920 р. ВККІ намагався об'єднати діяльність всіх цих підрозділів і по узгодженню з ЦК РКП(б) взяти їх у свою структуру.

Рішення про створення статистико-економічного відділу прийнято ВККІ в листопаді 1920 р. Його основним завданням було надання інформації щодо економічного становища країн. Інформацію і матеріали збирались з періодичної преси і книг, що видавались і готувались у відповідних структурах наркоматів і відомств радянської Росії. Згодом ВККІ вирішив замість відділу створити статистичний інститут. У вересні 1920 р. організовано архівно-бібліотечний відділ, який складався з 5 підвідділів: 1) архівного; 2) постачання літературою; 3) бібліотечного; 4) читальні; 5) газетного. Його основними завданнями стали: приведення в порядок документів Комінтерну, їх збереження, облік отримуваної літератури. На початку 1921 р. із загального архіву виділено всі документи секретаріату ВККІ, всі документи секретного характеру і утворено секретне відділення архіву.

Після II конгресу Комінтерну управління справами ВККІ залишалося тим самим. Через управління справами проводилася основне внутрішнє листування ВККІ з питань кадрів, надсилання осіб, відправка і отримання літератури і донесень [14, арк. 17].

У період між II і III конгресами Комінтерну ВККІ посилав своїх довірених осіб (представників) у важливі країни світу для зв'язку з компартіями і здійснення конкретних завдань ВККІ; вони ж відповідали за організацію роботи комінтернівських видавництв і т.п.

Основний напрям організаційних принципів, ухвалених III конгресом, відповідав саме завданням «перетворення КІ в Інтернаціонал дії». Ухвалена III конгресом резолюція з організаційного питання поклала початок формуванню централізованого апарату КІ як єдиної міжнародної партії [2, с.14].

Організаційне бюро створено в жовтні 1921 р. головним чином для розробки ідей з реорганізації ВККІ та його відділів і для зосередження керівництва організаційною роботою в одному органі. Вже на першому засіданні оргбюро 11 жовтня прийнято проект реорганізації ВККІ, що передбачав широкі права для нової структури. На початку 1922 р. утворено організаційну комісію, яка мала підготувати пропозиції до конгресу і вирішення кількох організаційних питань. Оргбюро, оргсекретар, оргкомісія і в певній мірі Управління справами опинились в становищі, коли їх функції перехрещувалися. Це привело до деяких конфліктних ситуацій, розв'язання яких вело до зміни організаційної структури. Загалом, в період від III – до IV конгресу КІ спостерігалось розширення і деяка диференціація оргструктури ВККІ.

Частину функцій секретаріату ВККІ практично виконувало петроградське відділення ВККІ, яке залишилося по суті секретаріатом голови ВККІ Г. Зінов'єва, який продовжував залишатися водночас головою Петроградської ради робітничих, солдатських і селянських депутатів. Це був достатньо розгалужений апарат, якому підпорядковувався московський апарат. Крім секретаріату голови ВККІ, в Петрограді продовжували існувати більше десятка підрозділів (відділ інформації, референтура, редакція і видавництво, відділ розповсюдження літератури, бухгалтерія, канцелярія, господарський відділ, бюро перекладів і т.д.), аналогічних московському апарату ВККІ. Паралелізм, а в ряді випадків неузгодженість в роботі ускладнювали функціонування апарату ВККІ. У грудні 1922 р. Петроградське відділення ВККІ розформовано.

Агітаційно-пропагандистський відділ формувался як один з основних відділів ВККІ. Для керівництва ним рішенням Малого бюро утворено постійну комісію пропаганди при ВККІ. Відділ друку займався питаннями налагодження видання і розповсюдження комуністичної літератури. Одним із важливих його завдань став випуск Бюлетеня ВККІ два рази в місяць чотирма мовами, який містить виключно офіційні документи КІ. Але пізніше випуск бюлетеня припинено. Після III конгресу КІ інформаційний відділ значно розширив свою діяльність: він став обслуговувати і редакцію журналу «КІ», постачаючи його матеріалами з найважливіших тем міжнародного робітничого руху.

На початку 1922 р. представники різних партій у ВККІ стали об'єднуватися в групи за мовним принципом, що полегшувало їм взаємний зв'язок, а також підготовку матеріалів про становище у своїх країнах і партіях для ВККІ. Весною і влітку 1922 р. виникли англо-американська мовна група (секретаріат), У низці документів КІ цих років йшлося про секретаріати і секретарів мовних груп. На засіданнях мовних груп (секретаріатів), напевне, вже в цей період стали відбуватися обговорення питань, що торкалися регіонів. Ці групи можна рахувати прообразом майбутніх лензер-секретаріатів, що виникли в 1927 р.

До літа 1922 р. в апараті ВККІ посилювався організаційний безлад через те, що фактично діяли дві адміністративно-господарські структури: секретаріат ВККІ і управління справами. 1 вересня 1922 р. президія ВККІ ліквідувала посаду управління справами, замість цього запроваджено посаду організаційного секретаря.

16 липня 1921 р. Мале бюро ВККІ прийняло рішення про створення статистично-інформаційного інституту в Москві з відділеннями в Берліні і Лондоні для підготовки матеріалів з соціально-економічних проблем. При цьому зарубіжні інститути спочатку пропонувалось створити при місіях РРФСР, але працювати вони мали за вказівками ВККІ.

Якщо до IV конгресу КІ виконком формувался безпосередньо партіями, які пропонували до складу ВККІ своїх представників, то з IV конгресу він став обиратися на самому конгресі. У тезах стверджено: конгрес обирає виконком і міжнародну контрольну комісію. Великі права надано «розширеному виконкому», тобто розширеним пленумам ВККІ, які на своєму першому засіданні обирали президію ВККІ.

Про централізацію керівництва в КІ свідчила й відміна імперативних мандатів делегатів окремих партій (на конгрес, пленум) або представників цих партій. Такі мандати, які зобов'язували делегата займати визначену партією позицію, конгрес визнавав недопустимим; вони завчасно анулювалися як такі, що суперечили «духу міжнародної централізованої пролетарської всесвітньої партії».

Тенденція до централізації виявилась у рішенні, що торкалося дати проведення з'їздів у партіях КІ. До конгресу КІ, підкреслювалось в тезах, повинні скликатися партійні конференції або розширені засідання ЦК, а з'їзди партій – лише після завершення роботи Всесвітнього конгресу, виключення можливі тільки з дозволу ВККІ. Таким чином, стверджувалось у тезах, досягається можливість для КІ, як централізованої всесвітньої партії, «зверху вниз», йдучи по шляху демократичного централізму, «давати окремим партіям директиви, що випливали із всього міжнародного досвіду» [2, с.15].

Запроваджувався офіційно інститут уповноважених, які надсилались Виконкомом в окремих випадках у окремі партії. Одним із головних завдань таких уповноважених було проведення в життя 21 умови прийому в Комінтерн та інших рішень конгресу.

Рішенням конгресу визначалася організаційна структура керівних органів ВККІ, повноваження президії ВККІ як керівного політичного органу: генерального секретаріату ВККІ як виконавчого органу президії ВККІ, формувалися завдання оргвідділу (або оргбюро), підкреслювалась необхідність особливої уваги ВККІ до роботи східного відділу ВККІ.

Конгрес засудив випадки виходу в відставку членів ЦК компартій як дезорганізацію комуністичного руху і записав у резолюції, що виборний керівний мандат комуністичної партії належить не окремій особі, а КІ загалом і тільки зі згоди ВККІ виборні члени ЦК можуть скласти свій мандат.

Опрацьовані IV конгресом Комінтерну організаційні рішення вносили істотні зміни до статуту КІ, ухваленого II конгресом. IV конгрес «доручав» Виконкому «відредагувати і доповнити цей статут на основі знову ухвалених постанов» і завершити цю роботу до наступного конгресу [12, с. 34].

Така тенденція щодо централізації керівництва у ВККІ після IV конгресу виявлялась в самих різних формах, а головне – в діях щодо партій. Зокрема, ВККІ та його Президія стали частіше виступати з рекомендаціями відносно персонального складу керівних органів компартій. Обрання або необрання тієї чи іншої особи в політбюро ЦК компартій нерідко ставало предметом переписки ВККІ і керівництва партії або обговорення у керівних органах ВККІ.

Також спостерігалися спроби налагодити тісну співпрацю відділів ВККІ з відповідними відділами ЦК РКП(б). 2 лютого 1923 р. Президія ВККІ доручила оргбюро ВККІ зв'язатися з ЦК РКП(б), щоб домовитися про участь керівників організаційного, агітаційно-пропагандистського і статистичного відділів ЦК РКП(б) у роботі відповідних відділів ВККІ. IV конгрес постановив, що виконком, який обирався конгресом, складався з голови, 24 членів і 10 кандидатів; не менше 15 членів виконкому повинні мати своє постійне місцеперебування у Москві.

Президії ВККІ безпосередньо підпорядковувалися: міжнародна контрольна комісія, східний відділ, агітаційно-пропагандистський відділ, міжнародний жіночий секретаріат, редакції журналів «КІ», «Інпрекор», референти, кооперативна секція, уповноважені ВККІ.

Судячи з архівних документів, з 1923 р. упорядковувалося діловодство президії, зокрема облік і контроль за проходженням документів. Рішення IV конгресу КІ також стосувалися генерального секретаріату. Його основним завданням стало забезпечення проведення в життя постанов президії, оргбюро і секретаріату. Однак через перевантаження секретарів ВККІ ця робота виконувалася часто незадовільно. Секретаріат також повинен був ухвалювати, куди передавати питання на розгляд у президію чи оргбюро. Якщо по даних питаннях приймалися аналогічні постанови президії, то секретаріат сам приймав рішення по згаданих доповідях компартій. На листи компартій і уповноважених ВККІ зобов'язані відповідати секретарі ВККІ.

Після рішення IV конгресу Комінтерну посилювалися права і функції оргбюро ВККІ, яке фактично вже існувало з жовтня 1921 р. Тепер його склад формували щонайменше двоє членів президії ВККІ. Оргбюро безпосередньо підпорядковувалося президії та займалося організаційними питаннями секцій Комінтерну, а також організацією роботи всередині апарату ВККІ.

Через секретаріат оргбюро контролювало роботу інформаційно-статистичного відділу, відділу міжнародного зв'язку, видавничого, організаційного відділу та його комісій, управління справами, бюджетної комісії, постійної нелегальної комісії. Оргбюро також мало широкі повноваження.

Уже після IV конгресу розпочалося формування організаційного відділу ВККІ як структури, що безпосередньо підпорядковувалася оргбюро ВККІ. Серед її завдань було налагодження постійної роботи по організаційному будівництву компартій і посилення впливу ВККІ на вирішення організаційних питань у компартіях. Багато питань, які входили в прямі обов'язки оргвідділу, до листопаду 1923 р., тобто до остаточного формування оргвідділу, вирішувало оргбюро ВККІ.

Отже, з часу створення головною ціллю Комінтерну була підтримка революційних рухів у інших державах. На це були спрямована і організація різноманітних політичних відділів та бюро в структурі Комінтерну. У перші роки свого створення Комінтерн зазнав значної організаційної розбудови, яка водночас супроводжувалася частими реформатуваннями його складових. У той же час, попри значно розгалужену структуру, Комінтерн від початку свого існування за деякою аналогією з РКП (б) був сформований як жорстко централізована система, яка підпорядковувалася вказівкам з Москви.

Список використаних джерел

1. Адибеков Г., Шахназарова Э., К. Шириня К. Организационная структура Коминтерна. 1919–1943. Москва: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 1997. 280 с. 2. Адибеков Г. М., Шахназарова Э. Н., Шириня К. К. Организационная структура Коминтерна (от конгресса к конгрессу) // История Коммунистического Интернационала 1919–1943: Документальные очерки. [Отв. ред. А. О. Чубарьян]; Ин-т

всеобщей истории. Москва, : Наука, 2002. 413 с. 3. Ватлин А. Коминтерн: первые десять лет. Исторические очерки. М.: Издательский центр «Россия молодая», 1993. 240 с. 4. Ватлин А. Коминтерн: Идеи, решения, судьбы. Москва: РОССПЭН, 2009. 415 с. 5. Ватлин А. Ю. Коминтерн в мировой истории прошедшего века: реальность, память и легенда. История и общество: истина и мораль // Сборник трудов в честь 70-летия профессора М. М. Мухамеджанова. Москва, 2006. URL: <http://www.rusgermhist.ru/index.-php/documents/-isledovateli/vatlin/2.pdf>. (дата звернення: 01.02.2018). 6. Второй конгресс Коминтерна. Июль-август 1920 г. [Под редакцией О. Пятницкого, Д. Мануильского и др.]. Москва: Партиздат, 1934. 785 с. 7. Елизаров Н. В. Коммунистический интернационал и ВКП(б). Москва, Ленинград: Государственное издательство, 1926. 80 с. 8. Лейбзон Б., Шириня К. Поворот в политике Коминтерна (К 30-летию VII конгресса). Москва, 1965. 146 с. 9. Маккензи К. Коминтерн и мировая революция. 1919–1943 / [Пер. с англ. Г. Г. Петровой]. Москва: Центрполиграф, 2008. 468 с. 10. Пантелеев М. Четверть века Коминтерна или Шагреневая кожа интернационализма // История. 2002. № 24. С. 34–42. 11. Пономарев Б. Историческое значение Коминтерна // Коминтерн и его революционные традиции. Материалы научной сессии, посвященной 50-летию образования Коммунистического Интернационала (Москва, 25–26 марта 1969 г.). Москва: Политиздат, 1969. 120 с. 12. Постановления IV Всемирного конгресса Коммунистического Интернационала. Петроград, 1923. 112 с. 13. Российский государственный архив социально-политической истории. Ф. 495. Оп. 18. Д. 59. 14. Российский государственный архив социально-политической истории. Ф. 495. Оп. 2. Д. 3. 15. Российский государственный архив социально-политической истории. Ф. 495. Оп. 1. Д. 1. 16. Третий Всемирный Конгресс Коммунистического Интернационала: Стенографический отчет. Петроград: Госиздат, 1922. 511 с. 17. Фостер У. История трёх интернационалов: Международное социалистическое и коммунистическое движение с 1848 г. до настоящего времени: к изучению дисциплины. Москва: Госполитиздат, 1959. 617 с.

References

1. Adibekov G., Shakhnazarova E., K. Shirinya K. Organizatsionnaya struktura Kominterna. 1919–1943 [Organizational structure of the Comintern. 1919–1943]. Moskva: Rossiiskaya politicheskaya entsiklopediya (ROSSPEN), 1997. 280 s. 2. Adibekov G.M., Shakhnazarova E.N., Shirinya K.K. Organizatsionnaya struktura Kominterna (ot kongressa k kongressu) [Organizational structure of the Comintern (from Congress to Congress)]. Istoriya Kommunisticheskogo Internatsionala 1919–1943: Dokumental'nye ocherki. [Otv. red. A.O. Chubar'yan]; In-t vseobshchei istorii. Moskva, : Nauka, 2002. 413 s. 3. Vatlin A. Komintern: pervye desyat' let. Istoricheskie ocherki [Comintern: the first ten years. Historical essays]. M.: Izdatel'skii tsentr «Rossiya molodaya», 1993. 240 s. 4. Vatlin A. Komintern: Idei, resheniya, sud'by [Komintern: Ideas, decisions, destinies]. Moskva: ROSSPEN, 2009. 415 s. 5. Vatlin, A.Yu. Komintern v mirovoi istorii proshedshego veka: real'nost', pamyat' i legenda. Istoriya i obshchestvo: istina i moral' [Comintern in the world history of the last century: reality, memory and legend. History and Society: Truth and Morality]. Sbornik trudov v chest' 70-letiya professora M.M. Mukhamedzhanova. Moskva, 2006. URL: <http://www.rusgermhist.ru/index.-php/documents/-isledovateli/vatlin/2.pdf>. 6. Vtoroi kongress Kominterna. Iyul'-avgust 1920 g. [The Second Congress of the Comintern. July-August 1920] [Pod redaktsiei O. Pyatnitskogo, D. Manuil'skogo i dr.]. Moskva: Partizdat, 1934. 785 s. 7. Elizarov N. V. Kommunisticheskii internatsional i VKP(b) [The Communist International and the CPSU (b)]. Moskva, Leningrad: Gosudarstvennoe izdatel'stvo, 1926. 80 s. 8. Leibzon B., Shirinya K. Povорот v politike Kominterna (K 30-letiyu VII kongressa) [Turn in the Politics of the Comintern (On the 30th anniversary of the Seventh Congress)]. Moskva, 1965. 146 s. 9. Makkenzi K. Komintern i mirovaya revolyutsiya. 1919–1943 [The Comintern and the World Revolution. 1919–1943] / [Per. s angl. G. G. Petrovoi]. Moskva: Tsentrpoligraf, 2008. 468 s. 10. Panteleev M. Chetvert' veka Kominterna ili Shagrenevaya kozha internatsionalizma [Quarter of the Century of the Comintern or the Shagreen Leather of Internationalism]. Istoriya. 2002. № 24. S. 34–42. 11. Ponomarev B. Istoricheskoe znachenie Kominterna [Historical significance of the Comintern]. Komintern i ego revolyutsionnye traditsii. Materialy nauchnoi sessii, posvyashchennoi 50-letiyu obrazovaniya Kommunisticheskogo Internatsionala (Moskva, 25–26 marta 1969 g.). Moskva: Politizdat, 1969. 120 s. 12. Postanovleniya IV Vsemirnogo kongressa Kommunisticheskogo Internatsionala [Decisions of the IV World Congress of the Communist International]. Petrograd, 1923. 112 s. 13. RGASPI. F. 495. Op. 18. D. 59. 14. RGASPI. F. 495. Op. 2. D. 3. 15. RGASPI. F. 495. Op. 1. D. 1. 16. Tretii Vsemirnyi Kongress Kommunisticheskogo Internatsionala: Stenograficheskii otchet [Third World Congress of the Communist International: Stenographic Report]. Petrograd: Gosizdat, 1922. 511 s. 17. Foster U. Istoriya trekh internatsionalov: Mezhdunarodnoe sotsialisticheskoe i kommunisticheskoe dvizhenie s 1848 g. do nastoyashchego vremeni: k izucheniyu distsipliny [History of the Three Internationals: The International Socialist and Communist Movement from 1848 to the present time: to the study of discipline]. Moskva: Gospolitizdat, 1959. 617 s.

Olexander Malets

THE ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF THE COMINTERN IN THE FIRST HALF OF THE 1920'S

In this general paper the formation and formation of the organizational structure of the Communist international in the first half of the 1920's are considered. Subject matter related to the organizational structure of the Comintern, the peculiarities of the functioning of its executive bodies and the influence on them of Russian Bolsheviks. It has been proved that, despite the absence of visible

interference or repression by the USSR authorities for the members of the Comintern, he remained a highly centralized organization that was an effective and convenient tool for Soviet propaganda outside Russia.

Key words: Russia, Bolshevism, Social-Democracy, ECCI.

УДК 94(438)

Ярослав Секо

ПОЛЬСЬКИЙ РЕВІЗІОНІЗМ НА ТЛІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОРТРЕТА АДАМА МІХНІКА

У статті проаналізовано основні етапи розвитку польського ревізійонізму як історичного явища. Через аналіз світоглядної еволюції Адама Міхніка звернуто увагу на різні поколіннєві впливи на розвиток ревізійоністської думки. У статті розкрито основні чинники, які вплинули на формування світогляду А. Міхніка – вплив батька, університетського середовища, антисемітської кампанії. Показано яким чином події польських – жовтня 1956 р. і березня 1968 р. вплинули на його світогляд і в кінцевому випадку стали умовою відмови від комуністичної орієнтації та кроком до створення системної опозиції.

Ключові слова: А. Міхнік, ревізійонізм, покоління, жовтень 1956 р., березень 1968 р.

Звернення до теми ревізійонізму сьогодні може здатися не актуальним. Так само малоцікавими і нежиттєвими можуть виявитися дискусії між ревізійоністами і догматиками щодо соціалізму, ролі рад, місця партії, демократизації, цензури чи ще чогось. Однак, сучасна критика комунізму, яка відштовхується від практики його побудови, не враховує інтелектуальної привабливості ідеї комунізму. А саме вона лежала в основі підтримки багатьох людей, а сьогодні є постійним джерелом ностальгії за радянським часом. Справжня декомунізація можлива лише за умови подолання внутрішньої спокуси комунізму, яка не вичерпується ні люстрацією, ні демонтажем пам'ятників, ні перейменуванням символічного простору. Подолання цієї інтелектуальної спокуси комунізму, виявлення її тоталітарного потенціалу необхідне на рівні ідеї. І в цьому сенсі досвід ревізійонізму може виявитися повчальним.

Його появу неможливо зрозуміти поза інтелектуальним дискурсом країн радянського блоку. Ідеократичний характер суспільств ставив ідеологію в середину всієї системи. Загальне вивчення марксизму-ленінізму, публічне обговорення його актуальних проблем навіть при значному формалізмі, стимулювало марксистську думку. Тож очевидно, що ревізійонізм став побічним, але водночас, закономірним результатом її розвитку. Якою б цензурованою і догматично не була офіційна ідеологія, але вона не могла перешкодити появі ревізійоністських ідей.

Безперечно, палітра суспільної дискусії в тогочасній Польщі не обмежувалася виключно ревізійонізмом. У ній виразно представлені потужні течії в католицькому середовищі, а ендецький табір хоча й змістився у неопублічну площину, і живився переважно іммігрантськими впливами, притягував до себе чимало невдоволених владою людей. Усі вони мали свою історію відносин із комунізмом. Однак, виокремлюючи ревізійоністів, маю на меті показати внутрішній конфлікт, розв'язка якого вплинула на формування антисистемного опозиційного середовища.

Що таке ревізійонізм післясталінської доби достеменно сказати важко. Аналізуючи польський чи будь-який інший «ревізійонізм», потрібно пам'ятати, що маємо справу з наліпкою, накинутою партійними ортодоксами на доволі строкате інтелектуальне явище. Такий ревізійонізм не піддається чіткій класифікації, бо ніколи не представляв цілісності. Найперше, це сукупність політичних ідей, що більш-менш належали до соціалістичної традиції, але які важко було б поєднати загальним авторством або навіть загальним духом [1, с. 724].

Польський ревізійонізм 1950–1960-х рр. має декілька трактувань. Широке визначення охоплює всі ліві течії, які одразу після смертей І. Сталіна і Б. Берута в 1953 р. означили себе в якості альтернативи сталінізму. Це була спроба «вивільнитися зі сталінського корсету», яка в подальшому започаткувала відмінні традиції – людей, що упродовж наступних років діятимуть у структурах системи, та її критиків, що поступово створюють зародки опозиції, спрямованої проти системи [2, с. 59]. Вузьке розуміння відносить до ревізійоністів виключно тих осіб, які після Жовтня 1956 р. виступили апологетами «соціалізму з людським обличчям». Розмежування в цьому середовищі здійснив В. Гомулка, що визначив суть ревізійонізму як «комплексу фальшивих і помилкових поглядів, які зводяться, по суті, до заперечення підтверджених життям, об'єктивних закономірностей суспільного розвитку, до заперечення або підриву фундаментального досвіду